

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA U ZAGREBU.

Broj 10.

U Zagrebu 1923. god.

Godište XIX.

KROZ VELIKU KAPELU I VELEBIT DO MORA.

4. OD KRASNÁ DO JABLANKA.

DR. MIROSLAV HIRTZ.

ZAGREB.

Kad čovjek gleda odozdo iz Krasna ono preko 1400 m visoko i mrko Nadžak bilo, što se ustrmilo gotovo okomito prema krasanskoj vispoljani, nikako ne vjeruje, da se ono može preći. I doista ne bi moglo da se pregje, da nisu Krasnari i Podgorci s one strane Velebita, po njegovoju trupini ugazili stazu zavojnicu na same o Luke od podnožja do vrha, i to tako, da o l u c i gotovo napored teku. Ima ih upravo sijaset, i čitava staza izgleda kao dugačka mnogostruko i z u v i j a n a zmija.

Preteknemo kao obično Homerovu »ružoprstu« zoru i još u prvo svanuće dana stadosmo se uspinjati gustom jelovom i bukovom šumom Nadžak bila. Put se prevaljuje lakocom, jer je staza dobro ugažena i utabana, a njene mnoge okuke ne dadu planinaru ni u jednom času da osjeti svladavanje inače velike strmine. Po stazi se vidi, da je promet velik. U ljetno doba prolazi ovuda mnogo svijeta i stoke, koje po šumskom poslu u planinu, koje radi paše i košnje na Jezerima, gdje se steru daleke k o š a n i c e i p a š k u l e Krasnara. Sedlo Nadžak bila, zvano »Zarez«, ujedno je glavni prelaz za putnike, koji pješače iz primorja preko sjevernoga Velebita u Liku i obratno.

Na jednom mjestu začusmo duboko dolje iz prodolja klepku. Nije potrajalo dugo, i pred nama se pojavila djevojčica, goneći kravu būšu. Ona nas je dostigla i prestigla, premda bijaše očito, da je mnogo kašnje od nas na put krenula. Brzala je bosonoga za svojom bušom po strmini, kao da ide ravnim poljem. Svi ovi gorštaci veru se nevjerljatnom brzinom kao kune ili vjeverice, i jedva ima planinara, koji može da se s njima uspješno takmi.

Videći ovu malu, kako uz brdo grabi, pomislim u sebi, da bih i ja tako mogao. Neopazice zaostanem i stanem rezati prijećem okuke, da preteknem i iznenadim druga, koji će putem pridoći. Ne bih trebao reći, da sam se dobro isplatio, jer je na mjestima tolika strmina, da sam morao četverice plaziti. Uz glavnu stazu vide se naime na ovom bilu i slabo ugaženi prijećaci, kojima se vješti pješaci služe, bez sumnje samo u silaženju niz stranu.

Ljepše jutro nismo sebi mogli zaželjeti od jutra, koje nas je pozdravilo na Jezerima.

Nenadan prelaz iz sedla Nadžak bila, u kojemu je niska kržljava bukva poprimila oblik k l e k o v i n e (*Pinus mughus*), na krške poljane Jezera dojimlj se planinara, koji je prvi puta ovamo zašao tako, da na mjestu zastane upravo zatravljen čudesima i krasotama velebne Prirode. Iza vas i oko vas jošte bukve p o v i j u š e, pa štrkljasti, obamrli smre-

kovi suhari, isprelamani od bure, a ovamo pred vama zaredale u nedogled zelene košanice, po kojima se bjelasa krš drobljenac i crni grmljaci planinske borovice i česmike (*Juniperus nana*). Da bude dojam veličanstveniji, u isti mah zagledate i čitav niz brda, mrkih, djelomice golih glavica: Veliki Rájinac (1677 m), Mali Rájinac (1699), Zavižan (1638 m), Zavižanski Pivčevac (1676 m) i Zavižansku kosu (1645 m), sve čunj do čunja, koji vas sjećaju oblikom na vatrene sopke ili vulkane. Vi ne trebate da idete u proslavljenе Alpe, jer ovdje gledate i uživate isto, u gordom našem Velebitu, u Alpama svoje domovine ...

Rano smo bili prebrdili sedlo Nadžak bila, jer smo se na Jezera ispeli već u šesti jutarnji sat. Prokisli upravo od znoja morali smo da krenemo odmah dalje, jer je hladan sjeverac strujao zrakom. Išlo se lagano smjerom prema Zavižanu u svjetlu jutarnjega sunca, a nogostupom, koji je mjestimice prilično ugažen, ali ponajviše nejasan, i može lako da se otme oku.

Jezera su značajna radi mnogih vrtača ili ponikava, koje planinara neprestano prate sve do Zavižanskih visova. Jedna od njih upravo je ogromna, ima u promjeru barem 500 m. Vrlo je strma i duboka, i na njenu je dnu lokva, koja, otkad Krasnari pamte, još nigda nije presušila. Ovu lokvu pune meteorne vode. Za velikih i dugotrajnih mòča (kiša) ima prolazno vode i u nekim drugim vrtačama, ali se nigda ne održi dugo, jer su vapnenci njihova dna raspucani i bezbrojnim rupama prorešetani, koji konačno progutaju vodu, ma u koliko se ona mjeri nakupljala padom oborina. Nema sumnje, da je dno one najveće vrtače, koju radi stalne lokve zovu Jezero, i po kojoj je čitav kraj dobio ime Jezera, osobito uđeno. Tečajem vremena irušile su bujice niz obronke u njeno dno toliko kamenoga krša i nanijele toliko zemljane naplavine, da su se grotla začepila, a to se moglo opet dogoditi samo tako, što se ispod dna urinuo sloj drugoga kamjenja (sva je prilika dolomita), koje je za vodu samo slabo propusno, pa voda kroza nj jedva prokapljuje.

Ova godina bila je vanredno suha, a u lokvi uza sve to u obilju vode. Kako je njezino dno zamuljeno, svjedoči ova zanimljiva zgoda:

Išla mula pitи vode u lokvu, gdje je u veliko blato zapala, te se ugusiла. Osamnaest ljudi je uzalud mulu potezalo napolje iz baruštine. Ob noć naišao onuda medo, izvukao mulu i odnio je u planinu.

Ovo „jezero“ prava je blagodat za stoku, koja u ljetno doba pase po košanicama. Ljudi dakako njegove mutne vode ne piju, jer po Rajincu i Zavižanskim kosama imade velik broj snježnica, pa lako namiruju svoju potrebu. I planinske ptice cijene ovu golemu prirodnu nakapnicu. Čitava jata sokolova klika vaca (*Cerchneis tinnunculus*) zatekosmo, gdje se povrh lokve u glasnom klikotu motaju zrakom, padajući na prestanke na kamene ploče ili osamljene grmove pokraj vode. Poslije je priljetalo i nekoliko jastrebova misha rara (*Buteo buteo*), izvijajući zrakom svoje krugove i krijeći se otegnutim glasom: knjâ, knjâ!, da je planinom na daleko odjekivalo.

Na Jezerima naći je i po koji usamljen pastirski stan (*Alphütte*), kolibicu, složenu od dasaka, u koju se čoban zavlači pred nevremenom. Mnogo radije drže se čobani šipila, kojih imade u okolišu Jezera po Rajincu i drugim kosama dosta.

Radi blaga, koje u ljetno doba ovdje u dosta velikom broju pase, zna se u blizinu čobana doklatiti i medo. Tako je jedan medo zaklao na Jezerima na nekoj košanici u jednoj noći sedam volova. Nitko od čobanâ, koji su blago čuvali, a ni isti psi čuvâri, nisu se usudili blizu.

Kako su na Jezerima ponikve većinom poredane u nizu, one su velika smetnja u napredovanju planinara. Odveć su duboke, neke od njih i dosta strmenite, da ih čovjek na priječac pregje, pa ih mora obilaziti i ovako okolišajući utrošiti suviše vremena. Osobitom krasotom odlikuju se ponikve, koje su bliže brdinama, ako su njihove utline zatrpane kršjem kao kreda bijelog vapnenca, po kojem je izrasla tamna smrekovina.

Botaničar bit će na Jezerima iznenagjen velikim obiljem o m e l i k e (Genista radiata), koja se na mjestima poput korova razbujala, stvarajući prostrane i gusto zbijene g r m l j a k e (grmove šume).

Na Jezerima nismo zatekli ni ljudi ni blaga. Košanice bijahu već pošene, sijeno odnješeno, a i vrijeme p o p a s a već minulo, pa su pastiri blago odagnali nekud dalje na druge jošte neiscrpljene paškule, možda u područje Plješivice, do koje se jezerske košanice steru. Da se spregje sav taj veliki prostor Jezera, treba više sati hoda. Napredovanje dakako ni malo ne utruguje, jer uspon samo neznatno i postepeno raste, a po mekom travnjaku hoda se kao po prostirajući.

Na travnjacima bilo je unatoč svečane samoće, koja nas je obujimala, neobično živo. Na hiljade mrkih skakavaca prskalo je pod našim nogama u vis u svim mogućim smjerovima, zaglušujući nas gotovo svojom oštrom z r i k o m, koja se slagala i slijevala iz niza nebrojenih glasova u jedan jedini otegnuti glas: crrrr! Na časove se činilo, kao da ovi skakavci ne polijeću iz trave sami, nego da ih netko nevidljivim štrcaljkama u goleminu množinama prska po nama i oko nas. Nigda svojega vijeka ne vidjeh jošte toliko mnoštvo ove krilate gamadi.

Sunce bijaše već dobrano odskočilo, a bome i p r i b i j e l i l o i pržilo, da nas je znoj curkom oblijevao, kad smo, probijajući se između vrletnih k a m e n j á k a Zavižanske kose, stigli do njenih »stanova«. Bilo je u planu, da ovdje šator udarimo ili sa pastirima prenoćimo, pa da tečajem ovoga i idućega dana spregjemo sve zavižanske glavice i svaki na svoju što pomnije istražimo čitavu onu krajinu. Ali stanovi prazni, razrušeni, već odavna opustjeli. Stoe im jošte samo od gromača složeni temelji. Neki su od njih bili posve primitivni; kao zidine služile su okomite pećine, kao prostor za stanovanje špilja.

Ni runolista nismo zagledali, premda smo najpomnije pretraživali gole kamenjake. U misli, možda ga jošte nagjemo na samom Zavižanu, krenusmo prema Zavižanskom Pivčevcu (Sl. u prilogu) i dalje pod sâm Zavižan, gdje nas je na jednoj okuki zaustavila vrletna i duboka snježnica, koju je moj drug snimio, a koje se ne mogosmo dosta nagledati radi njene divlje romantike. Pred nama je zjevao sunovratni ponor i njegovo široko grotlo, ukrašeno po stijenama žalobnom, mrkom smrekovinom.

U Zavižanu imade sedam snježnica, a najveća je Vukušić-snježnica.

U njima imade snijega u sva doba godine u debelim slojevima. Nikada one ne vide zrake sunca, u njima vlada grobni muk i ledena hladovina. Neke su od njih tako vrletne, da se u njihovu utlinu čeljade može da spusti samo užetom.

Ima čobana i druge planinske čeljadi, koja je upravo na glasu kao vještak u vagjenju snijega iz snježnica. Oni umiju odkálati čitave grede ili balvane snijega, pa ih nabodu na kolac, prekòrame i tako odnose do svojih plandišta ili stanova. Ima svijeta, koji u ljetno doba iskoristiće ovo prirodno blago, pa njim zaraguje novac. U ovom slučaju zamataju snježne grede u široko lišće od paprati (Pteridium), strpaju ih u vreće, natovare na mule i tako daleko odnose u veća primorska mjesta, da

námire potrebu leda. U ljetno doba možete da vidite po primorskim građovima čitave male karavane mula, koje se bave prenosom snijega iz planina.

Bez snježnica ne bi bilo opstanka čobanu u planini, u kojoj nema žive vode. Samo za kišljiva ljeta probio bi se nekako, služeći se kamencama, tim prirodnim nakapnicama, u kojima se prolazno nakuplja meteorna voda, ali za suše morao bi da svise.

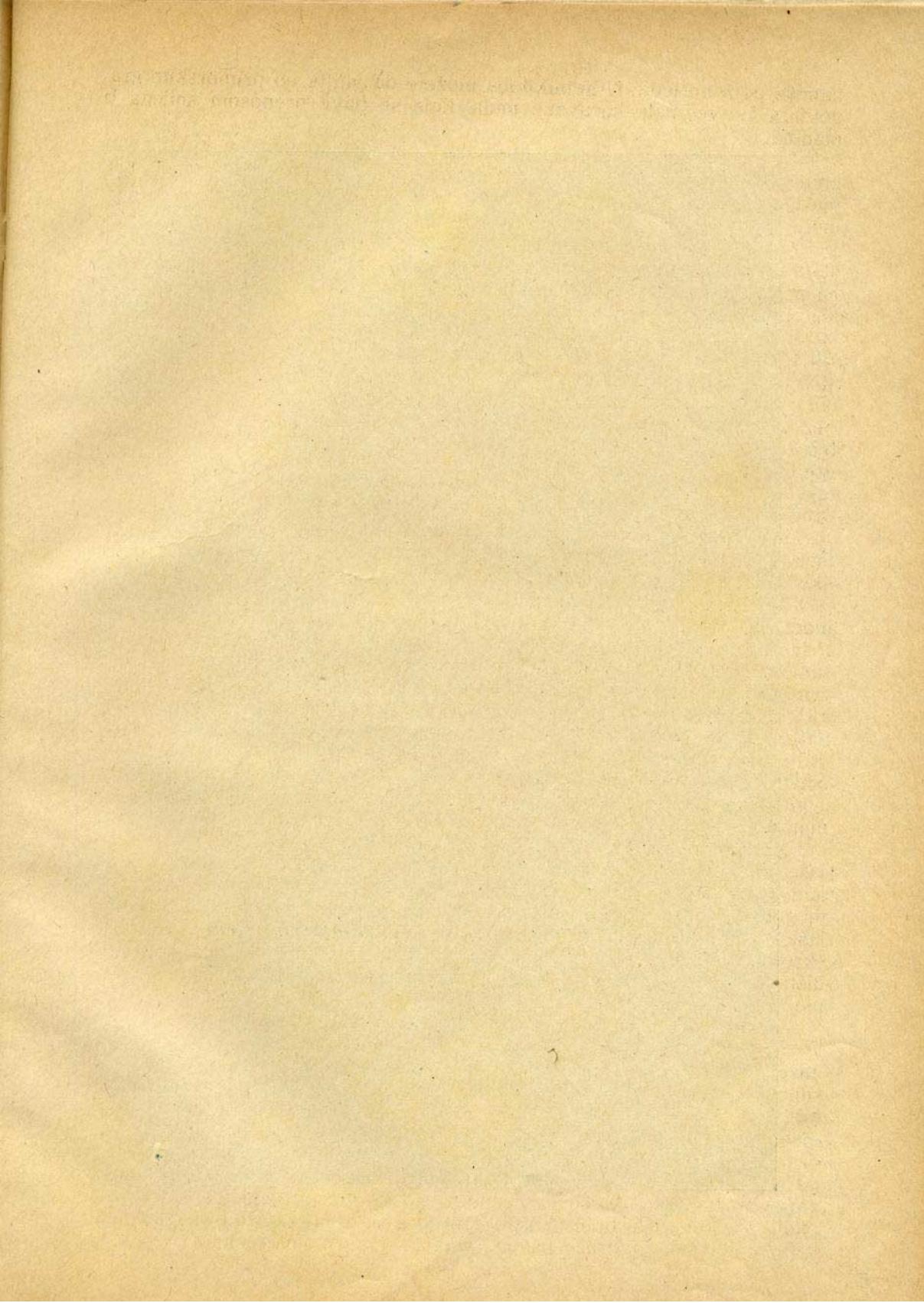
Na malenom proplanku pod Gornjim Zavižanom učinili smo dužu stanku. Kao na zapovijed sletile su i bubenule teške uprtnice s naših legja na zemlju, da je tlo odzvanjalo, i mi se složili na svilenu alpinsku travu u hladovinu tmaste smrekovine. Čestiti Blaž Vukelić utočio nam je za put dobrog crnog vina, sad čemo da se njim okrijepimo i štogod založimo. Ali u tom času dominije do sluha muklo, otegnuto zazivanje, ljudski glasovi, koji se ne mogahu razumjeti. Načulismo uši kô zecevi i stadosmo očima zvjerati od glavice do glavice, jer glasovi dolažahu iz visine. Eno već vidimo. Niz kršnu stranu one najviše bijele glavice, ispod pojasa crne bòrike ili klekove, penje se čeljade, noseći na ramenima čitavu gredu snijega, koja se svjetluca i iskri u zrakama sunca. Čoban je to, koji bijaše sašao u dulibu do jame snježnice, pa se sada vraća i ójk a svoje drugove. Čoban je, jer eto sa one glavice čuju se i klepke . . .

Moj drug, kao munjinom udaren, skoči sa plandišta i sve uz brdo za njim od želje za grudom snijega, koju će mu čoban sigurno rado udijeliti, ako ga samo dostigne, jer čoban je već blizu glavice . . .

A ja ležim dalje na proplanku, ležim i snatrim u svetoj velebitskoj samoci, na svilenoj travi, pod smrekama. Pijem pogledima krasote velebne Prirode. Kadšto zapijkne koja sitna ptica, z a č ö k c e crni kos, z a t u ž i samotni čućurin, z a č i k l j a drobni, uvijek plašljivi palčić, kad me iz grmljaka smotri. Onda opet z a k l i k t i soko glasno i dalekočujno: kli, kli, kli!, naleti i jato vrana, nadvisujući za čas sve druge glasove svojim otegnutim: kvâr, kvâr! Iz daljine čuje se i po koja klepka, dolijeće vjetrićem nošen glas ljudski, tamo s trećega, četvrтoga brda . . . Po njihovim bočinama sve sama niska bukovina, pa smrekovina, utresena u bukovinu, a glavice, djelomice obrasle klekovicom, djelomice gole, razgaljene, kamenite i bijele, posve bijele kô snijeg, kô kreda, kô brašno . . .

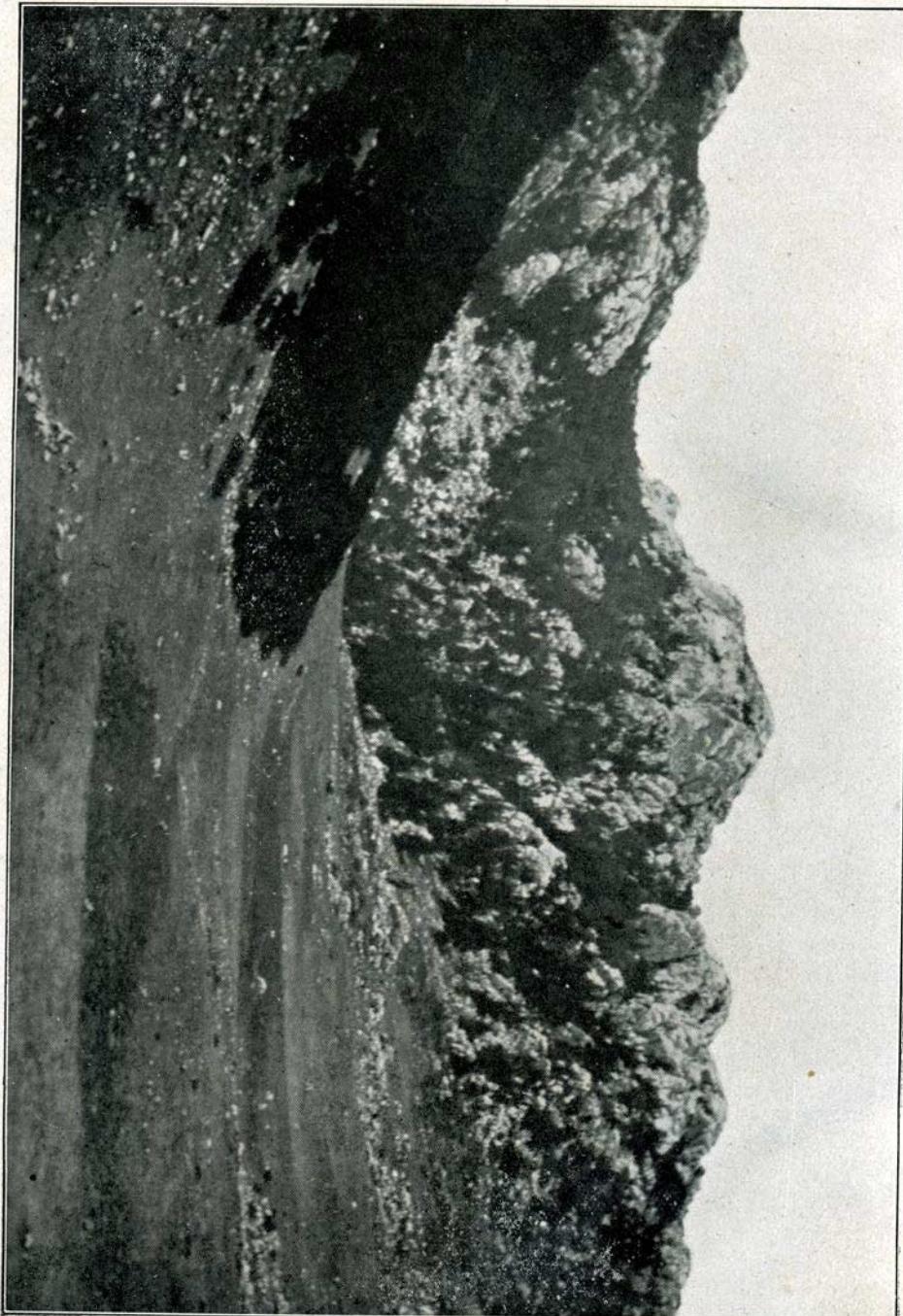
Odjednom me trže iz snatrenja glasan klepet. Golema orlina sletila više mene na vršak nedaleke smreke i u čudu zapiljila pogled prema mojoj plandištu, da u tren oka zamakne za pećinu i otme se vidu prije, nego mogoh dohvatići pušku, prislonjenu na par koračaja uz deblo. I bolje bijaše tako nego prolijiti krv jedne ponosne i junačke ptice, koja mi nije ništa skrivila, koja kao i čovjek ljubi svoj zavičaj, slobodne timore svojega rodišta, svoj Zavižan, ovaj isti Zavižan, na kojem sam ja snatrio, koji je i mene uznosio . . .

Gotovo čitav sat provedoh sâm na plandištu, čekajući na druga, dok je sašao, noseći u rukama omašnu grudu snijega. Dok ju je nosio, protrnuše mu ruke od studeni. Da se priredi napitak, izložismo grudu najačemu suncu. Položena na veliku čašu, a potprta šibikama, ona se doskora stala topiti, ali svegjer kap po kap, i niste mogli u nju dugo gledati od blistavila njenih kristala na suncu. Kad se nešto otopilo i nakapalo, dijelili smo bratski taj napitak, sve pijući na gutljaje, jer je voda bila ledena, pa su od nje zebla usta, trnuli zubi. Meni je bilo dugo čekati na vodu kapnicu, zato sam svakih par časova ulomio po gruméčak snijega, jer je otapanje u ustima išlo brže. A išao nam je u slast taj zavižanski »sladoled«, kako smo u šali govorili, i baš je pristajao planinskomu ručku u ovoj visini.

VELEBIT: PALINOVAC (1601 m) SA UVALOM.

FOTO: J. POLJAK

Kako se gruda samo pomalo otapala, a trebalo je poći dalje, razdrobismo preostatak snježne mase, pa ga proturasmo kroz grlo boce, u kojoj je bilo vino. Neka nam je i kašnje prohlagjeni napitak!

Iza počinka nekako oko podne krenuli smo pod vrh Palinovac (1601 m), koji konfiguracijom glavica u malom oponaša Klek i Klečicu, a pod kojim se pružila krška uvala rijetke ljepote. Mrka smrekovina i jošte mrkija k l e k o v i n a kao da se megju se natječu, koja će od njih po grbavim i raspucanim bočinama Palinovca stvoriti ljepšu i osebujniju sliku. Na nekim mjestima spuzao se plašt klekovine do u samu uvalu. (Vidi sl. u prilogu).

Od Palinovca ide se dalje neprestano uz nogu strminom Zavižanske kose sve do pod njenu glavicu (1645 m), gdje započinje slaz k moru.

Od stanova Zavižanske kose do ovoga mjesta utroši planinar dosta vremena, jer se radi zapreka tla nogostup, koji dira Zavižanski Pivčevac, Gornji Zavižan i Palinovac, morao saviti na formu dugačke potkove, koju valja obići. No ovaj prividni gubitak vremena ima i svoju prednost, jer planinar vidi zavižanske vrhove sa raznih točaka i sa više strana.

Na strmini Zavižanske kose opazimo, da se za nama žuri neko čeljadi, naoružan puškom. U času stvorio se došljak pred nama, jer on nije hodao, on je letio, kao da ga krilo nosi, kako već lete gorštaci u opancima, za koje je vrlet isto, što i ravnica. Bijaše to Petar Čuljat iz Jablanca, lugar onoga sreza. Radovao se, kad je saznao, otkuda smo, tko smo i u koju svrhu obilazimo onim krajem. Kao svi Podgorci učiv i susretljiv odmah se ponudio, da će ponijeti naše uprtnice, premda je i sâm nosio svoju. Moj drug se opro, ali ja sam rado prihvatio njegovu uslugu, da malo izravnam pleća, jer su me već ključice od pritiska n a r a m n i k a (remena uprtnice) boljele.

Na Zavižanskoj kosi upozorio nas je lugar na mjesto, na kojem će se graditi planinarska kuća. Nema sumnje, s te tačke putca veličajan pogled na more (vidi se Krk sa Baškom, pa školjevi Prvić, Goli i Grgur) te okolne planine, sve onamo do Kozjaka, ali mjesto nije zgodno, jer leži buri na udaru, k tomu je kao ishodište za uspone na pojedine vrhove (Plješivica, Mali i Veliki Rajinac, Vratarski, Hajdučki i Begovački kukovi. Kozjak) odviše udaljeno. Podesnija su u tu svrhu Jezera u okolišu Maloga Rajinca, i tamo bi planinarska kuća stajala gotovo u središtu terena.

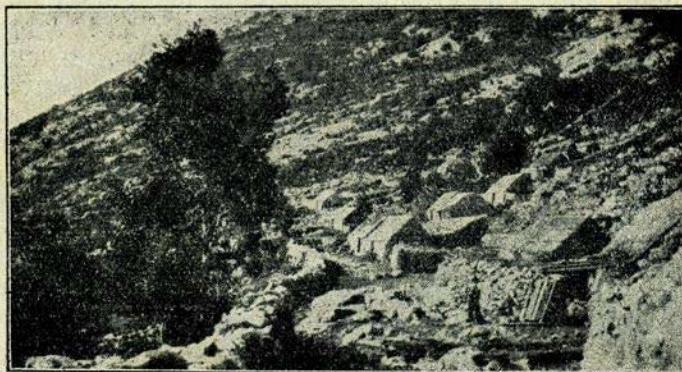
Ni na Zavižanu ni na Zavižanskoj kosi nije nam uspjelo pronaći runolista. Za čudo ni lugar nije znao o njem ništa da kaže, ali je poznato, da ga ima i da ga je na Zavižanu prvi ubrao dr. N. Veljačić iz Crikvenice, a poslije njega i neki drugi planinari. Uzalud smo ga tražili i na burnoj strani stijena, gdje najradije raste, jer je kao tust i dlakav kserophyt (biljka, koja daje prednost suhoj pustoši i goleti) opremljen za svaku nestaćicu hrane i nepogodu vremena. A sada mu je baš bila hora (sredina kolovoza), hora pune cvatnje, jer kako narodni planinari kažu, runolist odcvate »megju Mašom« (izmegju Velike i Male Gospojine), kad dobije runo, a bijel je kao snijeg. Koncem kolovoza izgleda kao svila.

Pošto nas je lugar odgovorio, neka nikako ne noćimo u zavižanskom kraju, jer da je odviše otvoren i da nas je dvojica za takvu odluku pre-malo, stadosmo slaziti niz vrleti Zavižanske kose i Krive strane prema Vodicama te dalje primorskom stranom Velebita prema moru.

Vodice dobiše ime po živoj vodi, koje ne zatekosmo, jer bijaše presahnula. Imaju tu i dvije velike ogragnjene lokve, iz kojih se ne mogosmo napiti, jer je žuta voda bila već o b l j u t a v i l a. Moj drug je pokušao da piće, ali je brzo namrčio lice i ispljunuo napitak.

Kod Vodica oprostimo se sa lugarem; on okrenu na jedan, mi na drugi kraj — prema Babrovcu. Bijahu dva sata po podne.

Ispivši jošte u zadnjoj hladovini kržljavih bukvića preostatak ledenoga vina, prepustimo se golotinji strahotnoga krša, koji se sunovratno pod nogama otvarao . . . otvarao nekud tamo sve do mora. Ako je put sa vrha Zavižanske kose do Vodica bio strmenit, ovaj od Vodica prema Babrovcu bio je, da na narodnu rečem, pravi »lomivrat«, kakvim jošte nismo slazili nigda u svojem životu. Ne smijete ni za čas u hodu oči podignuti sa tla, jer ste izgubljeni. Sva vaša pažnja, sva radnja vaših živaca troši se samo na mjesto, kamo nogu polažete, i to s gologa kamenom na goli kamen, iz škrape u škrapu . . . A slazite u paljevinu ljetnoga sunca, koja prži i vas i vapnence nepregledne kamenare, koja vas odrazom paklenske vrućine bije u tijelo, možda jošte gore od samoga sunca sa visina. K tomu je na urvini mnogi kamen nestalan, ljulja se i lako se za vama uruši, pa ga morate nogom ispitivati prije, nego se na korak odvazite. A drugi je opet sklizak, sve se lašti na sunču, i teško je kraj glatkih čavala cipela uloviti na njem uporišta. Napredovanje u takvom terenu upravo je nadčovječna radnja. Da Sizifov trud nije priča, ovako bi morao izgledati.

SL. 1. VELEBIT: BABROVAC STAN.

FOTO: J. POLJAK.

Dva sata potrajanje je ovaj strahoviti slaz niz vrleti do Babrovnca. Mi pred Babrovac upravo u času, kad je iz njega izlazilo golemo stado ovaca i koza od više stotina glava na večernju pašu. Čitav čopor velikih pasa čuvara, koji je stado uz čobanice pratilo, zagnao se režeći i srdito lajući na nas, da smo se kamenjem jedva obranili. Ljute su ove psine, a nije ni čudo, jer ne progje dan, da njihovi najveći krvnici vukovi ne udare u stado i u torove, pa pobiju i koju od njih.

Kad ugjosmo u selište, ono nekoliko ljudi izbijeliše oči i pitaju se u čudu: što će ova gospoda u našem pustom griću?

Pred »stanom« starine Matana Vukušića, kojega smo u tom času upoznali, stadosmo, da otpočinemo. Brzo je vrijedni domaćina iznio iz stana dvije tronoge stolice i kablicu punu vode. Posjedali mi na stolice pod velikim granatim jasenom i stali da pijemo kao žedna stoka, a ne kao ljudi. Najmanje pol sata laptali smo na prekide truseći u sebe nevjerojatne količine napitka. To nismo žegjali mi, to je žegjao krš velebitskih strana. Ovako samo on piye! A slatka je bila ta voda, jer je u Vukušića bilo uzmankalo i varenike i kiseline. Sve je raznijela gladna čeljad, što hoda za blagom.

Babrovac je ljetno selište stanovnika iz Gornje Klade u Podgorju. Broji u svem devet stanova. (Sl. 1.) Neki Klagjani dosele se ovamo već u m a r č u (ožujku) mjesecu, drugi istom oko P e t r o v e (Petrova), a kad o k r e n u zla vremena, sele se opet svojim kućama u Primorje. Najkašnje početkom rujna opusti Babrovac, jer onda u planini već osjetljivo zahlaguje.

Oko Babrovca imade i zemlje težatnice, na kojoj sade i siju krumpir, blitvu, kupus, ječam i pšenicu. Od ovih kulturnih bilina najviše se sije ječma, najmanje pšenice. Kako Matan Vukušić reče, u Babrovcu su zemlje »slatke« i svašta bi tu uzraslo, da nema vjetra, da nema nesretne velebitske bure. Po njem bi pšenica, da je z b i j e vjetar, izrasla tolika, da se čovjek iz nje ne bi vidio. Vjetar u z m e i drugu ljetinu, ali pšenici najviše. Oko Babrovca imade dosta zemlje crljenice, a ta je, kako je poznato, nuda sve plodna, ona može da se takmi i sa najplodnijom slavonskom zemljom crnicom. Od velike prednosti je po rast bilja, ako zemlja leži u zavjetrini dubokih vrtača.

Stanovi Babrovca složeni su od suhoga zida, od t. zv. gromača, koje su naslagane jedna na drugu bez žbuke. Natkriveni su daskama, imaju vrata, ali prozora nemaju. Nisu to prave kuće, to su jadne straće, kuće za nuždu.

U okolišu Babrovca ima i nešto ponajviše niske zeleni: tu raste jasen, mlječ javor, g l u h i j a v o r, a najviše grabrovina. Po vrhovima možete zagledati i po koji šumárank crnoga bora (*Pinus austriaca*).

Neke usamljene stanove, koji podalje stoe, morao je svijet napustiti radi vukova.

Starac Matan ispričao nam je zanimljivu zgodu, kako je pred malo dana t u k a o pšenicu u konobi i kad je s t u k a o zadnji snop, a ono u snopu zmija otrovnica š a r u l j a (*Vipera ammodytes*) i dva mrtva miša, što ih je bila u k l a l a. Umlatio je m l a t i l o m p o g a n i c u, od koje je mogao ljuto postradati.

Ova vrsta otrovnice često se tako zavlači za miševima u snopove sijena i žita, pa je ljudi donesu u stanove. Kadšto od nje postrada na paši i blago, i bude ponajviše u gubicu ujedeno. Ranu izbodu iglom ili trnom, da otrovana krv iscuri, po tom je taru ž i v c e m kamenom, i to onom stranom, koja je na zemlji ležala. Napokon metnu puščanoga praha na kakvu stvar i upale blaščetu pod gubicom. Ima nesrećnih dana, kad ujede šarulja, pa se ne ozdravi.

Osim Babrovca ima u sjevernom Velebitu jošte sva sila ovakovih stanova. Glavni alpinski stanovi nalaze se između Visibabe i Budim-vrha, između Budim-vrha i Lisca, između Alana i Zečjaka, pa poviše Jablanca, Prizne i Cesarice, gdje leži više od sto stanova.

Tko želi proučavati pratip pravoga stana i povijest razvoja ljudskoga selišta, neka se popne do ovih stanova.

Podgorci razlikuju tri vrste selišta: prvo je selište kod mora, drugo u pol planine od 500—600 m visine, to su »podi«, prozvani po plemenima (Štokić-podi, Dundović-podi, Dragičević-podi, Tićak-podi i t. d.), treće je selište sama planina, to su ljetni »stanovi«.

Stanovi mogu da budu usamljeni, običnije leže na rpi i čine planinsko selište.

Neki stanovi su primitivne gradnje, natkrivene samo bukovim ili jelovim granjem, u velikim visinama i granjem od klekovine (*Pinus mug-hus*), sa jednim jedinim otvorom, koji služi kao ulaz ili vrata. Kadšto se

za temelj stana upotrebi špilja ili veća puklina u stijeni t. zv. škâr ili duboka vododerina nadsvogjena pećinama, koja štiti od vjetra i oborina.

Ali imade i takovih stanova, koji su gragjeni kao prave kuće, od skladno naslaganog klesanog kamenja, sa prozorom, vratima, dušnikom za dim, a negdje je uz stan sagragjena i nakapnica. Rijetko može da se vidi stan, koji je sav od drvene gragje (n. pr. na Lubenovcu povrh Jablanca), jer samo imućniji može da sebi priušti takvo sklonište.

Blago stoji u torovima. Staja je redovno samo natkriven prostor, koji je sprijeda posve otvoren, a može u tu svrhu da posluži i špilja, koju naprvo zagrade.

Stan ima jednu jedinu oveću prostoriju, u kojoj je ogragjeno ognjište, nad kojim visi kotlić. U toj prostoriji stanuje sva čeljad porodice. Namještaj stana sastoji od najnužnijih predmeta (tronogi stol, par tronogih stolica, vučija za vodu, korito, zdjele, lonci, kablica, muzlica, preslica, vreteno itd.).

Po stanovima se živi o kruhu, palenti, siru škripavcu, vareniki, kiselini, mlaćenici (Buttermilch), krumpiru, kupusu i već, kako tko ima.

Glavni proizvod je maslac, koji otapaju na vatri u maslo, spremaju u zemljane lonce i njim mjesto masti začinjavu jelo.

Muških glava slabo se vigja po stanovima, jer muškarci idu za zatradom po svijetu kao zidari, mornari ili šumski radnici. Zato se po stanovima mogu zateći samo stariji muškarci, žene i djeca. Duša stana je planinka, i ona se brine o svem kućnom poslu. Cuvanje blaga i pašarenje stvar je djece, osobito ženske. Svako selište imade kojega staratelju, koji je ugled i pamet čitavoga naselja, on je poglavica, kojega svatko poštiva i sluša.

Osim ovaca i koza, naći je po stanovima i nešto krupne stoke: magaradi, mula i konja. Nagje se i po koje svinje.

Sa došljakom strancem »stanari« su nada sve srdačni, oni će s njim rado podijeliti svoj primitivni stan, što više i svoj žalosni zalogaj, i onu vodu snježnicu, što je s najvećom mukom u obliku snježnih greda donose niz strahotni krš iz planinskih ponora.

Podgorci su dakle u neku ruku nomadi. Ovaj planinski pastoralni život našega naroda na Velebitu pun je romantične poezije, i on bi zasluzio, da mu domaći etnografi i folkloriste posvete malo više pažnje.

Oko pet sati po podne, kad je sunčana pripeka već bila malo popustila, stadosmo se spuštati Trnovom stazom od Babrovca prema Gornjoj Kladi, što leži uz cestu, koja se mota u mnogo vijuga podnožjem Velebita od Senja prema Karlobagu. Htjedosmo još za dana uhvatiti cestu, jer bi bilo strašno, da nas stigne noć u onom divljem kršu, gdje nema prave staze, gdje se ide više po osjećaju i po pameti.

Slaz od Babrovca prema Gornjoj Kladi bijaše nastavak muka i napora slaza od Vodica do Babrovca. Pod Babrovcem išlo je neko vrijeme kako tako, jer se u blizini selišta raspoznavao ugaženi nogostup od ostale kamenite okoline, ali poslije se nogostup gotovo zameo. Morali smo u pustom kršu tražiti njegov trag, koji se poznavao jedino po nekim znakovima: po izlizanom kamenju, po nanešenoj zemlji crljenici, po tri-nama sijena, šibikama, sitnim suharicama i sličnim otpacima tovara, što ga žene i mule iz planina prenose, ali jošte bolje po ovčijim i kozjim braboncima... Nije čudo, ako smo na jednom mjestu bili i zaba-sali, izgubivši znakove prepoznavanja. U zgodu naišla je na suprotnoj bočini brijege jedna žena, koja je predući na preslici pred sobom gonila

svoju teško natovarenu strpljivu mulu i naznačivala naim smjer puta, kojim je valjalo poći prema Kladi.

Veličajan i užasan je taj primorski Velebit. Ne želim vam nikada, da vas noga ovamo zanese ni po poslu ni radi nauke, ni radi planinarskoga užitka, jer slaziti niz strmine kroz ovo more krških survina, rúša i gruhija znači prosto gubiti zdravlje, ubijati sebe. To je put kroz Crnu Goru, put kroz albanske Prokletije!

U Babrovcu nam rekoše, da ćemo stići u Kladu za jedan sat, kad tamo utrošili smo za taj put tri i pol sata. Poznato je, da »seljački sat« duže traje od sata našega ironometra, što ga zovemo urom, i da se ne valja nikada po njem ravnati.

Točno u pola osam na večer probili smo se kroz krševite »ulice« u gromačama rasijane Klade i kod jedne kuće na osami ispali na dugo iščekivanu cestu. Teško satrveni naporom, osjećali smo slast neobične prijatnosti, što smo opet jedanput smjeli i mogli nesmetano ispružiti tabane i stati na cijelu nogu.

Ušli smo u dvorište osamljene kuće, gdje su nas dočekale dvije žene. Same one tu provode dneve, muževi su u dalekom svijetu. Posjedamosmo na kamenu ogradu »šterne« (nakapnice) i stadosmo kao obično pochlepnogutati vodu. Žene su nam ispričale, da je Klada malo prije našega dolaska imala jošte jednoga gosta. U najvećoj blizini sela navalio vuk na kozu, ali ga je hrabra mala pastirica vikom potjerala. Kudgod Primorjem prolazite, svagdje iste jadikovke o vukovima.

Pošto smo se nauživali divnoga vidika na more (Gornja Klada leži jošte u visini od 400 m!), a stao je padati i sumrak, trebalo je misliti na noćiste.

Evo već opet uprtnica na legjima, evo nas i na cesti. Dijele nas samo jošte dva i pol km od selišta Bralići, gdje ima birtija Luke Bralića; u njega ćemo prenoći, pa sutra zorom u Jablanac. Luke doduše nema danas kod kuće, tako rekoše one žene, otišao je nekud po poslu, ali će nas primiti njegovi ukućani.

Kad stigosmo pod Braliće, koji leže u kršu više ceste; već pade noć, crna noć... Ali eto radosti naše, eto kuće Luke Bralića, svi prozori na njoj rasvjetljeni.

Teškom mukom uspela se već klonula i nestalna noga uz brdo po mračnom putu izmegju redina gromača, a po kršu drobljencu, koji se pod nama glasno rušio, do kuće samotnice. Stanemo udarati po vratima, slabije pa jače, stanemo i njima tresti, lomatati, pa zazivati, moliti, zaklinjati, kako već zaklinju umorni putnici pješaci. Uzalud osluškujemo... U kući se nitko ne miče, ne čujete ni šapta ni govora... Da bude razočaranje veće, potrnula su se sva svjetla na prozorima, a grobni muk u kući i oko kuće pričinjao se sada još većim. Prepale se žene i naše lupe i našega zazivanja, u misli: stranci su, zli ljudi, možda i hajduci!

Jadnih li nas! Ne preostade drugo nego saći istim putem kroz duboki mrak na kamenitu cestu, čiji je ocrt oko u tami jedva mučno razabilo, tražeći podjedno za nogu tragove kolotečina, kojima se lakše stupa. Ona Bralićeva kuća na brijezu upravo se sablasno nazirala za nama svojim jedva vidljivim krečnim bjelilom. Ja nabijem pušku, moj drug samokres, jer je noć bivala sve tamnija, a upravo je trebalo obići cestom u zavoju duboku dragu.

Prevalimo dragu i zagledamo pred sobom tik uz cestu osamljenu kuću, a u njoj svjetlo — novu našu nadu... Kad mi bliže, široki mlaz svjetla prosuo se dvorištem, jer su vrata kuće bila rastvorena. Ugjemo

u osvijetljeno dvorište i nazovemo dobro veče. Mlad, suhonjav čovjek, po izgledu nošnje sudeći mornar, izašao je pred nas. Mi pitamo najprije vode, onda, možemo li kod njega prenoći. Vode nam je dao, koliko smo htjeli, ali na konak nas nije primio i samo je odsjekao: ne možete! Glas je njegov podrhtavao, a lice mu se bijelilo kao kreda. Bijelo je gledala kroz rastvorena vrata kuće i jedna žena, dok smo mi nepomično stajali na istom mjestu u dvorištu. Nema sumnje, ovaj dojam izvela je moja puška, koja se, obješena o vratu, tajinstveno ljeskala u ozraci svjetla. Eto, i taj čovjek držao nas je za pogibeljne ljude, koje ne valja primati pod krov. Bijaše to samotna kuća selišta Devčići...

Ispadnemo opet na cestu, ali kud ćemo takvi? Već ne možemo da hodamo, vučemo se kao prebijene zmije. Moj drug je stao predlagati, da prenoćimo negdje u kršu kraj ceste. Ja nisam nikako htio da pristanem, tumačeći, kako u ovom kraju imade sva sila zmiju lјutica (vipera), koje se najradije noću vuku okolo za pljenom. A opirah se to odlučnije, što sam ih opetovano zatekao, gdje se pred večer i ob noć, osobito za svjetle mjesecine, prevlače preko puteva i cesta.

Uzesmo se dakle opet pomicati onako skršeni, kako smo već mogli. Kao zadnji spas ostade nam Jablanac, koji bijaše od nas udaljen jošte 12 km. Strašan broj za iznemogloga planinara!

Tajinstvena noć... Nebo vedro, a osuto zvijezdama... čine se kao glavice zlatnih pribadača u tamnom suknu. Ni čuh vjetrića ne lelija zrakom. Da cesta ne teče i ne krivuda stranom planine, ne bi bilo tako tamno. Ovako u mraku kao oriška strašila strše u vis goletne grēde, još strašnije se crne duboke drage i uvale. Samo ponešto svjetlige biva, kad cesta poteče pravcem, ali čim se smota oko koje uvale, nastane jezovita tama kao u grobu. Najtamnije je u ugлу uvale, na vrhu vijuge, i tu ne smijete hodati nego tapati po mraku, da pod nogom ne izgubite cestu i da se ne survate u ponor, u duboku, strahotnu provaliju.

Sablasna tišina, još sablasnija samoća... Tek kadšto doleti do sluha odnekud sa dalekoga brda čak i ne psa ili jači lavež, začuje se kroz gusti noćni zrak i po koji osamljeni nejasni zvuk klepke, smotrite i koje svjetalce tamno visoko gore na »podima«, što radi ogromne udaljenosti izgleda kao zvjezdica i titrajući zirka niz planinu u tamnu tajinstvenu noć... u noć Velebita...

Kad njeni glasovi zamuknu, ne čuje se ništa do škripe naših teških cipela, koje pod teretom tijela i uprtnica razmiču i drobe pod sobom sitno kamenje.

Kraj sve većega umora potrebit je i sve veći oprez, jer ako krivo stanete, časom možete da ulomite nogu.

Moj drug zastane kod svakog novog kilometričnog stupa, osvijetljuje ga žigicom i na glas kazuje pročitanu brojku, da se znade, koja nas daljina puta jošte čeka. To je gotovo naš jedini razgovor.

Ovako stignemo upravo o ponoći do nakapnice pod Živim bunarima. Blagoslovljena bila za uvijek ruka, koja ju je sazdala! Ovako uz cestu, da bude blagodat pješaku putniku! Divno je sagragljena, a oko nje u četvorini povиšena kamenita terasa, opkoljena zidom klesanoga kamena. Kablice nema, kako ćemo da zagrabilo vode? Ja u toj misli, ali moj praktični drug brzo je složio kablicu od svoje velike putne čaše i konopa, vješt nekoliko puta zagrabilo i istegnuo napitak iz dubine. I tako smo opet laptali vodu na goli, gladni želudac, jer onaj zalogaj na Zavižanu bijaše u opće jedino jelo, što smo ga u sebe spravili preko dana. Svaki po dva tvrdo ovarena jaja, režanj sira, krišku kruha. Imali smo pune uprt-

nice konzerva i druge hrane, ali za čudo od samoga umora nismo osjećali gladi.

Sjedeći i pušeći na kamenoj ogradi nakapnice, osluškivali smo glasove velebitske noći. Oko nas se steroa gotovo potpuni mrak, jer nakapnica stoji u dnu uvale, na vrhu jedne vijuge ceste. Iz pećina čuo se samo jedan glas, žalobito je čuk a o čuk, onako, kako mu je i ime: čuk, čuk, čuk!

Predložim drugu, da ovdje prilegnemo i dočekamo svanuće dana, od kojega nas je dijelilo jošte samo nekoliko sati. Jedan će da prilegne u jednom, drugi u drugom kutu, svaki na svojoj uprtnici kao na uzglavnjaku. Dosta je već muke, od četvrtog jutarnjeg sata smo za putom. U ovoj tami nitko nas ne može otkriti . . . Ako kola cestom naigju, čuti ćemo njihovo drndanje, ako naigje pješak, izdat će ga škripa u hodanju; jedno i drugo čut ćemo već iz daljine, pa ćemo lako biti na oprezu.

I već se svaki počeo pripremati, da se složi na tvrdi kameniti ležaj, kad je otajstvo noći prekinuo mukao, jezovit glas. Negdje među kukovima povrh nas, možda u okolišu Živih bunara, a možda i dalje na »podima«, zaurlao je pa zavio krvoločni vuk, a njegovo urlanje i zavijanje popratilo je odgovorom sa razdalekih visova nekoliko paša čuvara, srđito tuleći i baučuci, što glasnije, što tiše, tako se naime uhu činilo, već prema daljinu, iz koje su psi odgovarali.

Ne trebate da ste čovjek od mašte, a ne trebate bome ni da budete kukavica, glas vučji u tamnoj noći je strahovit. I kraj najveće srčanosti mora da vas preleti zima, kosa vam se nadigne na glavi.

Na koncu ovakve jadne (u nama je gasnula zadnja snaga) može da nas ipak shrva san, a što onda, ako nas nepripravne zateče čopor gladnih planinskih vukova? U knjigama doduše piše, da vuci navaljuju na ljude samo zimi, ali tko jamči, da baš tako mora u istinu i uvijek da bude?

Radije ćemo prevaliti još ovih par kilometara, ovih nekoliko okuka do Jablanca, jer smo u hodu na cesti spremniji, ništa nas ne može da iznenadi.

Odsad smo hodali laganije, cprezniye i tiše, jedan za drugim, ispitujući očima kroz mrak, koliko se dalo, jer je bilo samo slabo vidjetno, okolinu ceste. Odjednom se moj drug ustavio, sagnuo i stao se bacati kamenjem pred sebe. Skupim svu snagu vidnoga živca, da što bolje proniknem tamu. Vidim i ja kao i on, nešto se tamo dalje crni na samom rubu ceste, veliko je . . . Kad mi bliže, a ono kamen, omašan kamen, koji se odronio od brijege i spuzao na okrajak ceste. A mogao je baš tako biti i pas i vuk i zlo čeljade . . .

Premda je cesta prilazila bliže i niže k moru, mora nismo mogli vidjeti od tame. Njegova pučina slijevala se u jedno sa crnilom noći. Kroz ovo neprobojno crnilo vidjela su se samo na raznim mjestima u pravcu nanizana oštra svjetla. Bijahu to barke »svičarice«, koje su na morskoj pučini »pod sviču« (pod svjetlo) lovile ribu. Na ovima bliže su Jablančani i Stiničani, na onima dalje otočani Rabljani iil, kako im govore, Čuci.

Konačno smo se doturali ili dovukli (ne znam pravo, kako da kažem, jer sve ovo nije bio više hod) do raskrsnice cesta povrh Jablanca. Odavle su do Jablanca još tri kilometra. Ovdje ćemo opet malo da odahnemo, da prialimo cigaretu. Na domaku smo. Sad je već i onako svejedno, noć je izgubljena, evo upravo dva sata. Skutrismo se uz neku gromaću na samoj raskrsnici.

Moj drug hoće da se na karti snagje, kojom ćemo cestom krenuti, i već pripaljuje u to ime žigicu. Ali ja ga odgovorim, jer sam okolinu dobro poznavao, pa sve izbrajam: eva na lijevo se skreće u Karlobag i na Alan, ravno se ide starom cestom u Jablanac (tom ne ćemo poći, jer je ružna i zapanjena), desno se zavija novom cestom u Jablanac i Stinici... ovuda ćemo...

Mi tako u prigušenom šaptu, kad začujemo za sobom neki štropot u kršu. Zgurimo se i skupimo kao zecevi, kad se potule, u dubokom muku, pa čekamo, što će da bude, jer štropot biva sve jači i dolazi bliže. Već se razabira jasno: netko ili nešto ide, pa kako staje, gruhlje se za njim ruši i udara jedno o drugo. Evo, sad prolazi na par koračaja mimo nas, gotovo leti, pa sve priječem i za čas odmakne, a s njim se izgubi i onaj štropot. Ne možemo da vidimo, je li zvijere ili čeljade... Bit će koji pješak Podgorac na putu u planinu, pa ide noću po hladovini, da preteče sunce.

Kao da nije bilo dosta patnje, nedaće i neprilike! Čekala nas je nova kušnja.

Cesta, kojom smo sada polazili, ima naitne dvije pānoge. Ja sam u mraku pregledao panogu, koja vodi u Jablanac i udario onom drugom panogom, koja vodi u Stinicu. Kad sam zabludu upoznao, bilo je dakako već kasno. Da se istim putem ne vraćamo, pošli smo dalje i tako mjesto u Jablanac došli u Stinicu.

Moj drug je dakako malo mrmljao, ali što sam mogao? Noć je bila kriva, noć i umor, a ne ja.

U Stinici smo se probili kroz mrak i pse čuvare do kuće mojeg strog znanca Ivice Vukušića, kojega sam lupom po prozoru i zazivanjem probudio, ispričavši mu zabludu.

Od jedne ispaio je na polje sa svijećom u ruci, dok smo se mi već bili složili za stol na zaravanku pred kućom. Došla je opet na red i blažena voda i koja čašica rakije. Malo zatim prebacisje nas Vukušićevi sinovi barkom u Jablanac, gdje smo se iskricali u tri sata zoram. Tu smo opet probudili ukućane svratištara Franje Amančića i tako konačno došli pod krov.

Naš put od Krasna do Jablanca trajao je 23 sata. Bijaše to nadčovječna fizička radnja. Na jelo nismo za čudo ni sada jošte mislili. Jedina pomisao bijaše postelja. Kad smo se skidali, opazismo na sebi i vidljive uspomene strahovite velebitske ekskurzije. U mojega druga noge nažljene i podbijene krvlju, a u mene po njima mjeđuri.

Jablanačko more sve je izlijecilo u malo dana.

SUHI VRH I FRATROVAC.

Z. KUCEL.

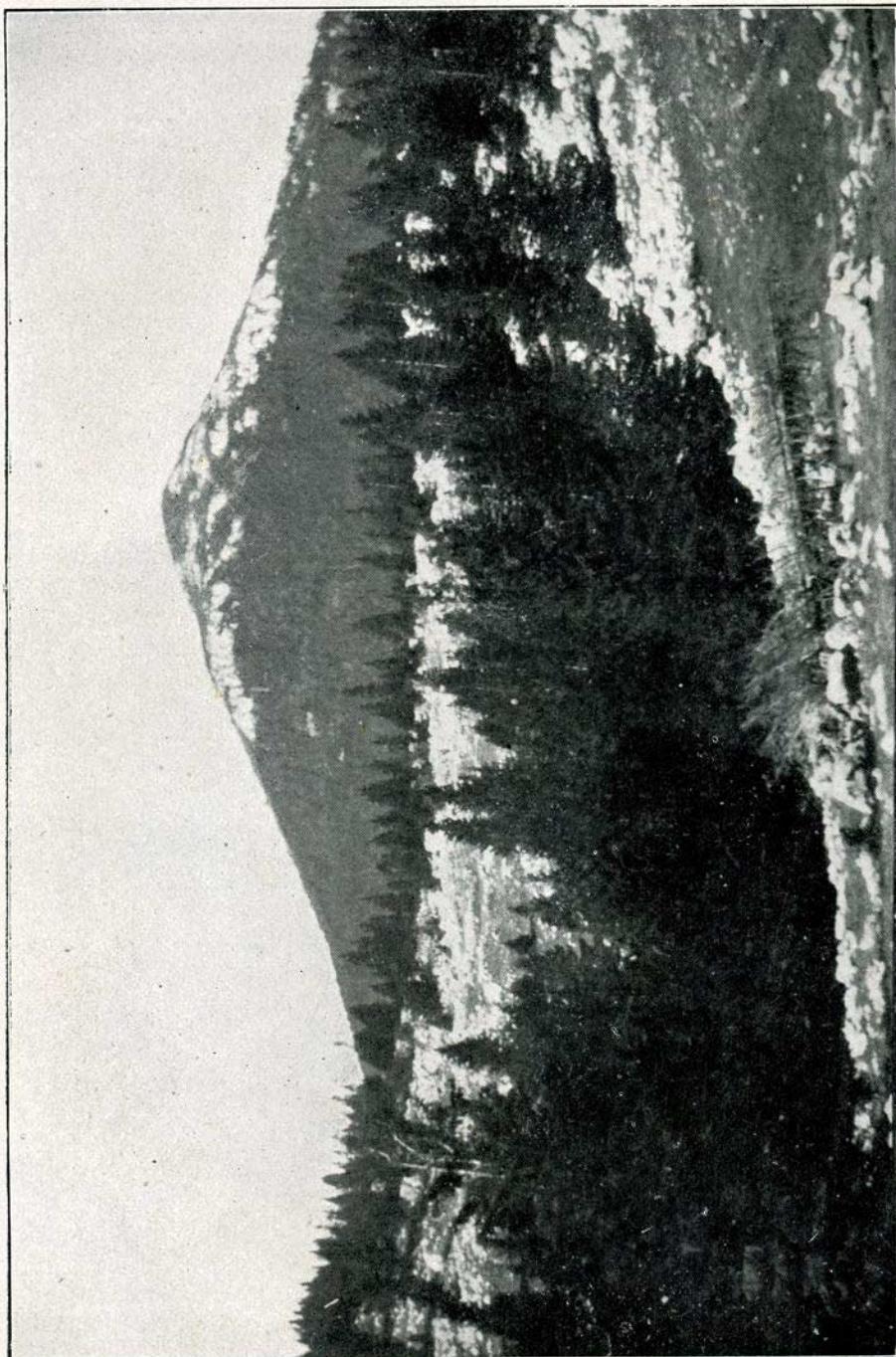
RUMA.

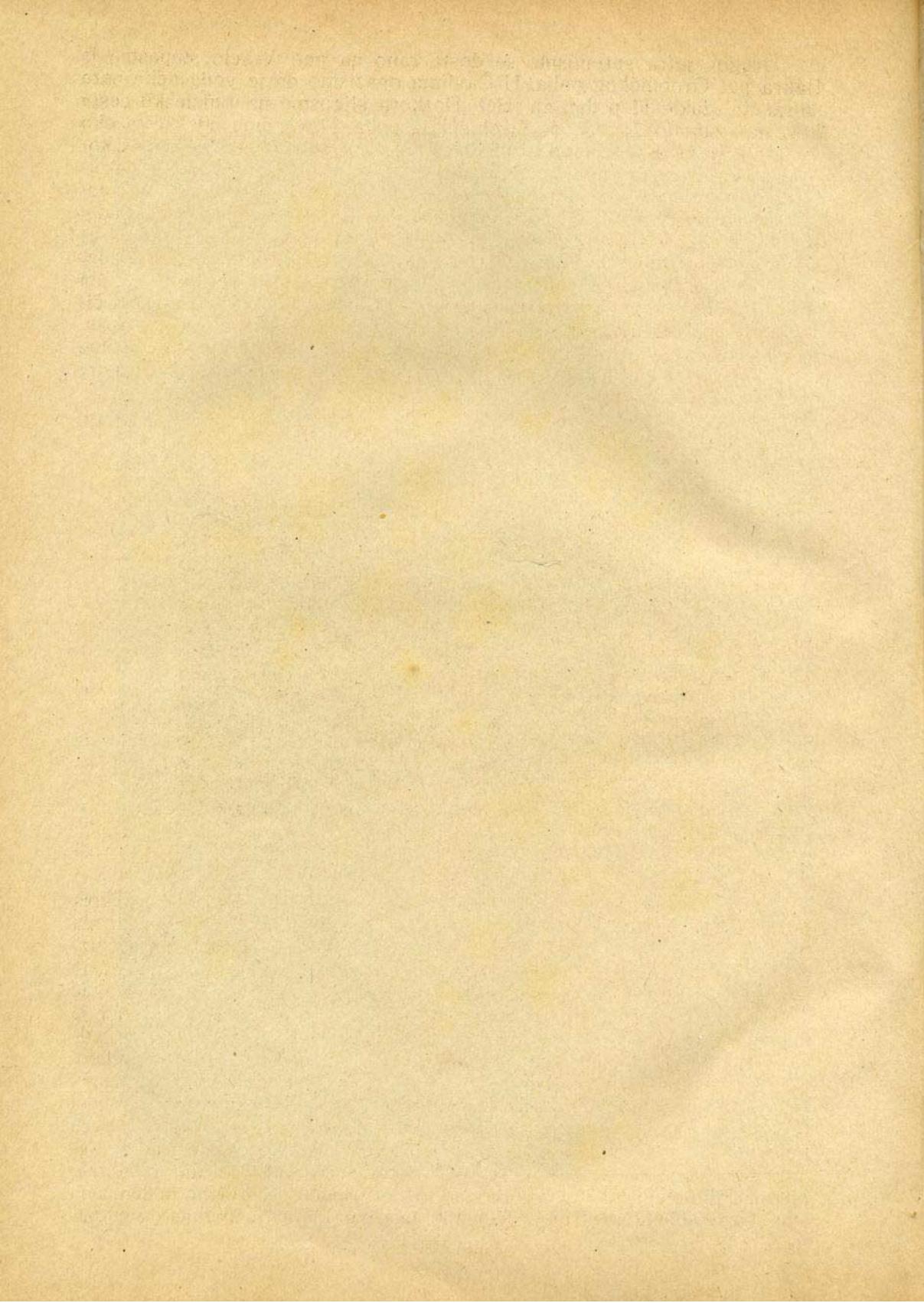
Grobničkom polju na sjeverozapadu diže se nebu pod oblake zamamljivi, ali nažalost slabo poznati sklop obručki. Sastavljen je od mnogih, crnogoricom obraslih, ili golih rastrganih vrhova; kao Fratrovac (1106 m), Suhi vrh (1415), Pakleno vrh (1314), te Grleš, Sljeme, Vidaj vrh i dr.; a među svima najviši Obruč (1377 m).

Bilo je to koncem novembra, kad sam imao sa prijateljem Z. poći na prvi moj izlet. Za taj izlet odabramo si Fratrovac i Suhi vrh.

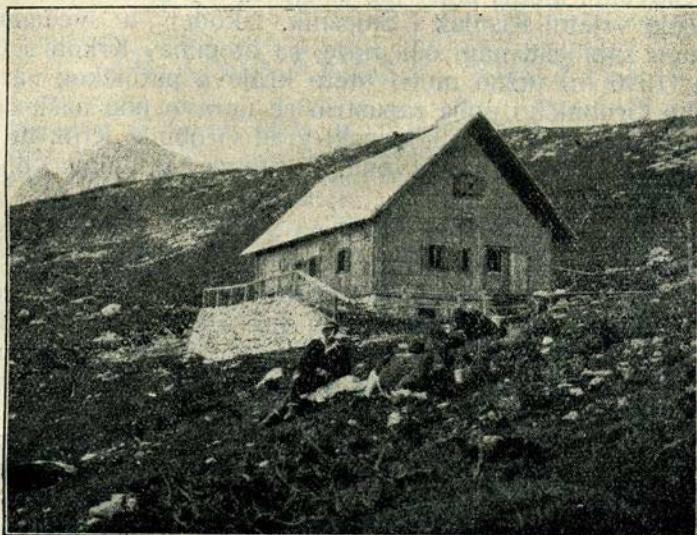
VELEBIT: ZAVIŽANSKI PIVČEVAC (1676 m) SA JEZERA.

FOTO: J. POLJAK.

Drugog jutra spremimo se dosta rano na put. Veselo stupasmo iz Bakra put Grobničkog polja. U Čavlima opazimo da je voda neke bare smrznuta, dakle lijep dan za izlet. Doskora stigosmo na Lujzinsku cestu koja nas zamalo dovede do Grobničkog polja. Dovle ima od Bakra oko dva sata hoda. Pred nama, pružilo se daleko Grobničko polje usred kojega se osovio vrh Hum, a u pozadini uzdiže se obručki sklop sa Obručem i Suhim vrhom između kojih se nalazi Fratrovac, sličan glavi šećera. Minuvši brdo Hum prođosmo Kačjak jarak i stigosmo na sjeverozapadni kraj Grobničkog polja, baš ispod prvih obronaka spomenutog sklopa. Našavši neki put koji nas vodi u serpentinama, opazimo na veliko začudenje prvu markaciju na jednoj pećini. Veselo nastavimo naš put, i za pol sata nadosmo se na prostranim planinskim košanicama, koje su ures čitavog sklopa. Pred našim se očima sve više otvara taj divni gorski svijet. Čim se više uspinjemo, tim više nalazimo snijega, koji prekriva udubine strmih obronaka. Na jednom nam se zavoju puta prikaže visoko gore

SL. 2. KAMNIŠKA KOČA. (1884 m.) FOTO: F. PODBREŽNIK.

bijeli čunj Fratrovca, a na desno Suhu vrh sa svojom istočnom stranom, koja se na daleko izbočila. Odsada nam se put spušta i prolazi između strmih obronaka zaraslih travom, ali se već blizu podnožja Fratrovca opet uzdiže i zamalo stigosmo do raskršća. Dalje vodi, crvenom bojom označeni put na Obruč, a desno odsada modrom bojom označeni put na Fratrovac i Suhu vrh. Čim smo stupili u šumu udari nam hladan zrak u lice, jer je bilo više snijega nego vani. Doskora opazimo malena jezerca, a na jednom kamenu u šumi ugledasmo modrom bojom narisanu čovječju glavu i natpis »Fratar«. Idući dalje, izgubisemo put i markacije, te nije bilo druge, već preko silnih pećina, pokrivenih planinskom borovicom i snijegom u šupljinama nastaviti put. Savladavši ovu zapreku stigosmo pod sam vrh Fratrovca. Vrhunac ima dosta pravilni oblik čunja, a sastavljen je od samog narušenog kamenja, koje se kod svakog neopreznog koraka ruši štropotom u dubine. Napokon eto nas na vrhu. Vrhunac je prilično malen, a na sve strane spušta se strmo. Sjednemo na jedan kamen uživajući divnu pa-

noramu, koja nam otvara posebni neki svijet. Sjevernu stranu prekrivaju duboke tamne crnogorične šume iz kojih se dižu ponosni vrhunci. Južni dio sklopa zapremaju prostrane planinske košanice, dajući ugodan kontrast boja između tamnih šuma, žutih pašnjaka te bijelih pećina i klisura, a iznad svega toga nebeskō plavetilo, sve ovo sastavlja lijepu harmoniju boja, koja ti puni dušu i srce nekom radošću, i ti se osjećaš mlad i vedar, usred bujine, ali i divlje prirode. Nedaleko od nas uzdiže se kojih par stotina metara nad nama vrhunac Suhog vrha, od kojeg nas dijeli duboka šumom obrasla ponikva. Između Suhog vrha i Obruča uvalilo se Pakleno, jedan od najstrašnijih krajeva naše domovine, kako ga pokojni Hirc opisuje. Tu su neprohodne krške ponikve, duboko zijevarajući ponori, vrleti i nedohodi. Prema zapadu uzdigao se Veliki Obruč na podnožju obrašao crnogoričnom šumom, a vrhunac mu opasuju silne pećine. Sjeverno od Obruča diže se nebu pod oblake Veliki Snježnik (1796 m), ogrnut bijelim zimskim plaštem, a čunjastog mu se visa dotiču oblaci. U susjednoj se Sloveniji modri čitav niz bregova, a u našem se Gorskem kotaru ustobočio vreltni Risnjak i Snježnik, također u svečanom bijelom ruhu. Na jugu zablijesti nam oči more, sa otocima Krkom i Cresom, a Vela Učka (1396 m) tužno motri otete krajeve patničkog naroda istarskog. Daleko Grobničko polje razastrlo se upravo pod našim nogama, a na brdašcu koči se stari frankopanski grad Grobnik. Kroz tu gorsku tisalu dopre izdaleka mukli glas zvona, ali i to za čas utihne i opet zavlada naokolo svečani mir.

Iza odmora odlučismo se uspeti na Suhi vrh, na kome smo dobro razabirali drvenu motku zataknutu u hrpu kamenja.

Počeli smo se oprezno spuštati istočnom stranom, a kamenje nam se svaki čas odvaljivalo u dubinu. Evo nas u dnu ponikve. Teškom se mukom probijamo šikarom, a snijeg, strme pećine i povaljena stabla oteščavaju nam uspinjanje. Izašavši iz šume započe prava alpska tura. Penjemo se uz pećine, preskakivamo duboke pukotine, a svaki čas, netko od nas dvojice propade u duboku snijegom prekrivenu pukotinu. Pri vrhu je penjanje postalo mnogo lakše, dok uspon sa južne strane ne pravi nikakovih poteškoća. Zahvatismo i vrhunac, koji se na više strana ruši mnogo strmije, nego Fratrovac, u dubinu. Odavle nas dočeka još ljepši vidik no onaj sa Fratrovca. Osobito se ističu slovenske planine, rastapajući se napokon u dalekom modrilu neba. Silno se osovio i Veliki Snježnjak, a Risnjak, Snježnik i ostali bregovi Gorskog kotara, odjeveni bijelim zimskim plaštem, čine zaseban Gorski svijet, a na dalekom se obzoru modri bilo Bjelolasice. Još jednom uhvatismo okom čitavu onu panoramu mahnuvši rukom na pozdrav Velikom Snježniku, Fratrovcu, a i starcu Obruču kome usklknusmo, do skorog viđenja! Spustivši se preko istočne stijene zađosmo u šumicu crnogorice, a zamalo smo se spuštali strmim planinskim košanicama. U Čavlima još se okrenusmo i zahvatismo okom na taj sklop, u kome smo za kratko vrijeme proživjeli lijepih uspomena, a vrhove mu je još zlatilo zalazeće sunce dok ih ne prikriju tamne noćne sjene, a mi se požurisimo kući noseći u duhu divne uspomene, sa onog gorskog svijeta.

NAŠE SLIKE.

Opisi slika na oba priloga kao i sl. br. 1. nalaze se u članku: »Kroz Veliku Kapelu i Velebit do mora«.

Uredništvo »Hrv. Planinara« nakanilo je, da u svakom broju Planinara dene po jednu ili dvije slike planinarskih kuća bratskog Slovenskog Planinarskog Društva, pa se umoljavaju gg. članovi centrale kao i podružnica, koji imadu sliku planinarskih kuća iz Slovenije, da nam iste stave na raspolaganje.

Sl. br. 2. prikazuje nam »Kamnišku koču« (1884 m), koja je otvorena od 29. VII. do 15. IX. svake godine. Imala 6 soba, 12 postelja i 4 madrača. Pristupi k njoj su: od turističke kuće na Bistrici za 3 h., od

Frischaufovog doma na Okrešlju za $1\frac{1}{2}$ do 2 h. Od kuće na Korošici pod Planjavom za $2\frac{1}{2}$ –3 h.

Od Kamniške koče slijedeće su ture: na Bramu (2233 m) za 1 h., na Planjavu (2399 m) po putu kroz Sukalnik 2 h., na isto penjačka tura kroz Brinšekov dimnjak, za 5 h. Na Ojstricu (2349 m) 5 h. i to na Planjavu 2 h., kroz Babu na Škarje 2 h. i na vrh 1 h. Na Tursku goru (2233 m) za $1\frac{1}{2}$ –2 h.; na Skutu (2532 m) preko Turske gore do Turškog žlijeba pa po označenom putu na sam vrh za 5 h. Slatki od Kamniške koče: u Bistrici do turističke kuće za 2 h., dalje do Stahovice $1\frac{1}{4}$ h., pa u Kamnik za $1\frac{1}{4}$ h. Na Okrešlj za $1\frac{1}{2}$ h.

PLANINARSKE VIJESTI.

Penjačka tragedija u Vorarlberškim Alpama. Početkom kolovoza ove godine odigrala se na Rhätikonu sasma na granici Vorarlberga i Švicarske užasna planinarska nesreća. Između Drusen vrata i Švicarskih vrata uzdiže se vapneni masiv zvan Drusenfluh (2835 m), koji pruža i najboljim planinarskim penjačima velikih poteškoća. Južna strana toga vrha strši koh je 540 m okomito, pak se je do tada po njiju uspeo samo dresdenski alpinista Struppich, koji je slavio kao fenomen u penjačkom alpinističkom svijetu, a koji je kašnje zaglavio u jednoj lavini.

Početkom kolovoza zaputila su se dva alpinista iz Feldkircha u Vorarlbergu i to trgovac Perlhefter i bankovni činovnik Götsch, da se po toj okomitoj stijeni uspmu. Dne 8. kolovoza oko 9 h jutrom dođoše Perlhefter i Götsch do označenog mješta po Struppichu na južnu stijenu, i držeći se označenog smjera stigoše oko 4 h. po podne do zadnjeg teškog mjeseta u gornjoj trećini stijene. Tu su zapeli pošto nisu mogli naći kamen, koji je bio prekriven kamenom pločom, a obilaženje na desno oduzelo im je mnogo vremena i snage, a sve uzalud. Stoga se obojica odluče, da se Perlhefter pokuša uspeti po slobodnom užetu, pošto je Götsch tvrdio, da klin, kojega je zabio, nešto iznad sebe čvrsto stoji i drži. Nakon što su objesili uže o klin, odvezše se Götsch, da tako Perlhefter dobije što dulji komad užeta. Ovaj se sveže užetom jednim krajem, a drugi provuče kroz prsni uzao i sjedne jednom nogom u stvoreni uzao. Ovako višeći kušao je dvaputa da dosegne neku blisku pukotinu u pećini, no uzalud, jer je svaki put bačen natrag do same pećine. Da poluci željeni cilj, odbaci se još jednom svom snagom. Uslijed jakog odboja dodje

u kružno gibanje, i u tom momentu zahvati s rukom, kojom je držao kraj užeta, na kojem je bio uzao za sjedenje — uže iznad druge ruke. Poradi toga je izgubio uporište za sjedenje i spuzio po užetu dolje. Götsch, koji je to promatrao, doviknuo mu je: »drži se, drži se!« Perlhefter u zadnjem momentu ulovi još izmičuće uže, čvrsto ga primi i Zubima se u nju zagrize, samo da sprječi daljnje sklizanje. I tako dospije bez da je dohvatio željene pukotine u jednu izdubinu u pećini iznad Götsch-a. Istom što je očutio pod sobom čvrsto tlo, začuje lomljavu i koturanje na stijeni, nagnuvši se nešto, opazi na svoj užas, kako se njegov vjerni planinarski drug bez glasa ruši u dubinu. Po svoj je prilici videći Götsch kako se Perlhefteru izmaklo uže i kako se ovaj smiće u dubinu, izgubio raynotežu nagnuvši se predaleko, i tako se stropoštao 250 m. duboko. Uprepoščen sudbinom svoga još pred par sekunda brižljivog i živog druga, nastojao je Perlhefter, da se što sigurnije smjesti, što mu je uspielo, pak je otale jasno vidio svoga druga kako leži u dubini ponora. Ostavljen ovako sam samcat u izdubini stijene, nastojao je, da se što više stabilizira. Još iste večeri dozivajući u pomoc, sporazumio se s jednim pastirom iz Švicarske kuće, čuvši od ovoga samo riječ »spas«. Ovo ga je toliko obodrilo, da je mogao dalje ustrajati na svom opasnom mjestu. Prvu noć proturoa je u zdvojnom položaju u izdubini, kad iz jutra dodioše dva planinara iz Bregenza sa penjačke ture južne stijene Sulzfluh-a. Sa podnožja stijene sporazumješe se oni sa Perlhefterom, kojega su samo čuli, ali ga vidjeti nijesu mogli. Uspješe se na vrh, da mu ozgora pomognu, nu uže njihovo bilaše prekratko i sve bihaće uzalud. Perlhefter je morao i drugu

noć probiti u stijeni, a istom drugog dana u jutro došla je druga kolona za spasavanje sa 275 m. dugim užetom. Sa vrha su spustili vodiča Pflügl-a kojih 140 m. duboko u stijenu, a ovaj je sa dobrog mjesta mogao dobaciti uže Perlhefteru. No uslijed bosvemašnje nemoci Perlheftera nije vodič mogao sasvim da ga iznese, nego su morali pustiti još jednog planinara i tek sada im je uspjelo izvući Perlheftera preko litica na vrh. I tako nakon puna 44 sata mogao je Perlhefter tek sada, da se pošteno sjedne i od-

mori. Za vrijeme što je boravio u izdubini, imao je u nahrpniku sira, salame i neko desetak šljiva i četvrt litre čaja; kako je u izdubini bila silna vrućina, to ga je mučila strašna žedia, nu unatoč silne gladi nije jeo ništa osim šljiva i nešto čaja, sajmo da utiša žedi, a i s ovim je razumno gospodario, jer kad su ga izvukli, imao je još dvije šljive i jedno dva gutljaja čaja. Tijelo Götsch-ovo izvadjeno je uz silan napor tek nakon nekoliko dana

—ak.

PLANINARI!

Hrv. planinarsko društvo, podružnica »Sljeme« u Zagrebu, izdaje u vlastitoj nakladi planinarski kalendar za god. 1924. Kalendar sadržaje historijat Hrv. plan. društva, popis sviju podružnica sa imenima odbornika, razne stručne članke o planinarstvu, koji su od prijeke potrebe za svakog planinara, te konačno uspone i puteve sviju planina u Hrvatskoj. To će biti prvo djelo kod nas, u kojem su skupljeni na jednom mjestu svi usponi i putevi planinarski, jer kako je poznato vodiča imamo malo, a pojedini se opet opisi nalaze razbacani po raznim revijama raznih godišta, a nekojih uopće i nema, pa će zato kalendar dobro doći svakom planinaru, jer koju god turu odabere, naći će ju zapisanu u njem, za naznakom trajanja iste itd. Kalendar je uredio Dušan Jakšić, tajnik podružnice »Sljeme«, a saradivali su gg. Josip Pasarić, potpredsjednik središnjice, Dr. Josip Poljak, urednik »Hrv. Planinara«, Ervin Köröskényi, predsjednik »Sljemena«, Branimir Gušić, D. Bogdanović, Dragan Paulić i drugi. — Cijena kalendara je 15 Din. Kalendar se nalazi u tisku, pa s obzirom, što se štampa u ograničenom broju, preporučujemo svakom planinaru, da se na isti čim prije predbilježi, kako ne bi ostao bez njega. Vanjske podružnice neka skupno jave svoju potrebu, da se tako uštedi i na vremenu a i na poštarni. Usmene i pismene narudžbe na poslovnicu podružnice »Sljeme«, Mesnička ulica 10 (uredovni satovi dnevno od 6—8 sati na večer).

SADRŽAJ: Dr. Miroslav Hirtz: Kroz Veliku Kapelu i Velebit do mora. (Svršetak Str. 149.). — Z. Kucel: Suhi Vrh i Fratrovac. (Str. 160.). — Naše slike opis. (Str. 163.). — Planinarske vijesti. (Str. 163.).

Izdaje »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u nakladi »Nakladne Zadruge Hrv. Planinara« u Zagrebu.

Odgovorni urednik: Dr. Josip Poljak.

Tisk: Tiskara »Merkur« d. d., Zagreb.